

6. Кузнецова Т., Петрушко Ю., Швирков О. Ціна ідеології та PR // Діалог: Медіа-студії: збірник наукових праць / ред. кол.: відп. ред. Александров О. В. [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2012. – Вип. 14: Реклама та PR у сучасному світі. – С. 157-169

7. Ривз, Россер. Реальность в рекламе / Р. Ривз. – М.: Внешнеторгреклама, 1983. – 245 с.

Ликарчук Н. В. *Политическая реклама як способ впливання на електоральне поведіння*

Аналізуються механізми впливання політичної реклами на систему факторів, які впливають на політичний вибір. До таких факторів належать: ідеологічні установки, політична культура, соціалізуючі фактори, інтерес до політики, соціальний статус виборця.

Ключові слова: політична реклама, політичний вибір, фактори формування політичного вибору, електоральне поведіння, ідеологічні установки, соціалізуючі фактори.

Lykarchuk N. *The political advertising as mean of influence is on an elektoral'nu conduct*

The mechanisms of influence of the political advertising are analysed on the system of factors which influence on a political choice. To such factors belong: ideological settings, political culture, socializing factors, interest, to the policy, social status of elector.

Keywords: political advertising, political choice, elektoral'na conduct, ideological settings, socializing factors.

УДК 323.309

Постоловська О. О.

СУБ'ЄКТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Стаття присвячена вивченню змісту поняття суб'єктності політичної еліти, співставленню його із розумінням політичної еліти як суб'єкта політичних відносин.

Ключові слова: суб'єкт політичних відносин, політична еліта, суб'єктність політичної еліти, політична суб'єктність.

Проблема становлення і розвитку демократичної політичної свідомості й культури сучасної політичної еліти усе частіше привертає увагу науковців і практиків. Адже політична еліта є вагомим учасником політичних відносин, творцем, ініціатором процесу суспільного розвитку та реалізатором політичної волі до національного державотворення. Це посилює значення її як суб'єкта та актуалізує питання її суб'єктності в сучасних умовах, враховуючи набуття демократичного політичного досвіду, збереження та відтворення політичних цінностей у розбудові демократичної політичної системи. Проблема політичної суб'єктності політичної еліти сьогодні є предметом дискусій у філософії та соціально-гуманітарних науках. Проте, зазначимо, що системне дослідження проблеми політичної суб'єктності політичної еліти майже відсутнє. В деяких працях ця проблема частково висвітлюється. Відповідно існує необхідність науково-теоретичного підходу до окресленої проблеми та концептуалізації понять політичної еліти як суб'єкта політики та суб'єктності політичної еліти.

Метою статті є розкрити зміст поняття суб'єктності політичної еліти, співставити його із розумінням політичної еліти як суб'єкта політичних відносин.

Розділяємо позицію Н. Селютіної, що проблема політичної суб'єктності є органічно пов'язаною з питанням соціальної суб'єктності в цілому як інтегральної функціональної характеристики людини, групи або нації. Становлення політично активного суб'єкта відбувається водночас із розвитком його суб'єктних якостей в інших сферах життя. Тому суб'єктність є певною основою, характеристикою чи особи, чи групи, чи суспільства, нації загалом, а політична суб'єктність є однією з її граней [7].

У політиці, політичних відносинах є визначеними суб'єкти й об'єкти. Суб'єктно-об'єктний характер відносин розкриває сутність, особливості взаємодії між суб'єктами та об'єктами, розкриває форму політичної діяльності. Суб'єктами політики є людина, група, суспільство, нація, держава, групи держав. Особливістю політичної сфери є те, що суб'єкти та об'єкти активно взаємодіють між собою, а також можуть змінюватися місцями. Головне, що відрізняє суб'єкта політичних відносин – це активна практична діяльність, яка спрямовується на модернізацію, вдосконалення політичної та інших сфер життєдіяльності людини. Тобто, за своєю природою суб'єкт політики є активним. Така активність будується на основі політичного інтересу, а її обсягом є здатність суб'єкта впливати на поведінку людей, груп, суспільства загалом, взаємодіяти з іншими суб'єктами політики, викликати зміни у політичній та інших сферах суспільства, підпорядковувати політичні дії виробленим цілям, впливати на політичний процес. Цю здатність науковці визначають поняттям політичної суб'єктності.

Варто відзначити, що впливаючи на інших, суб'єкт політики здатний до самоорганізації та самовдосконалення. Чинники, що впливають на здатність суб'єкта політики до управління значною мірою зумовлені наступним. Це здібності суб'єкта, що визначають його здатність впливати на політичний процес, серед яких: а) знання, вміння, мотивованість, емоційний стан, політична воля та ін.; б) об'єктивні можливості для політичних дій (рівень зрілості суб'єкта політики; політичне партнерство – наявність політичних сил, з якими об'єднується суб'єкт; зріле, конкурентне політичне середовище та ін.).

Політична еліта є груповим суб'єктом політики. Науковці відзначають, що подібні групи як суб'єкти політики формуються на основі певних соціально-політичних і культурно-економічних зв'язків, тенденцій і перспектив розвитку. Як цілісну групу, їх характеризує те, що вони є рушієм суспільно-політичного прогресу. Без їх активної діяльності, розвинених відносин між ними та іншими суб'єктами політики, їхньої політичної волі демократичні, прогресивні соціальні зміни неможливі. Від характеру політичної діяльності політичної еліти як суб'єкта політики залежать тип суспільства, його суспільно-політичний та державний устрій [6, с. 182].

У політичній науці актуальною є проблема груп, які керують. Особливо це стосується тих країн, які трансформуються. У науці сформувалися теорія еліт (В. Паретто, Г. Моска та інші), а також теорія бюрократії (М. Вебер). Еліта і бюрократія утворюють такі основні соціальні групи, які концентрують у своїх руках владу і виступають суб'єктами політики. При зовнішній згуртованості й цілісності, всередині цю групу характеризує наявна конкуренція й боротьба за розподіл влади між окремими групами (конкуренція тенденцій, що персоніфікуються в окремих керівниках та їхньому оточенні, між представниками різних поколінь, кланів і корпоративних груп). Варто зазначити, що політична еліта як суб'єкт політики, має бути адекватною часу, суспільним та світовим змінам. Крім того, політична еліта характеризується певним рівнем політичної культури. Це включає розуміння об'єктивних законів суспільного розвитку, знання природи та змісту політики як суспільного явища, здатність до конкуренції та боротьби, вміння виявляти політичну волю, здійснювати політичний вплив. Рівень демократичної політичної культури еліти обумовлює прогресивну спрямованість програмних цілей і настанов, адекватність та об'єктивність політичної стратегії і тактики, а отже, в цілому здатність сприяти соціально-політичному прогресу та демократичному розвитку.

Суб'єктність політичної еліти передбачає двосторонні процеси становлення як еліти, здатної стати детонатором змін, так і суспільства, орієнтованого на ту або іншу модель розвитку і, отже, здатного сприйняти імпульси від цієї еліти.

Близьким до поняття суб'єктності політичної еліти є поняття «суб'єктний потенціал еліти». Справедливими є зауваження Н. Селютіної, що це поняття не є загальноживим. Проте значна частина науковців, пояснюючи проблеми становлення й діяльності сучасної еліти, звертаються до поняття потенціалу, окреслюючи різні його аспекти –

соціоструктурний, культурний, духовний, національний, реформаторський, вольовий, діяльнісний тощо [7].

Під суб'єктивним потенціалом еліти розглядається здатність представників еліти бути суб'єктом практичної діяльності, спрямованої на об'єкт (нееліту), джерелом активності, пов'язаної з прийняттям стратегічних рішень та здійснення контролю їхнього виконання [7].

Суб'єктивний потенціал надає еліті можливість визначити мету та шляхи її досягнення, які легітимізуються більш широким колом соціальних акторів та набувають риси взірця для наслідування й стають об'єктом інституціоналізації та/або законодавчого регулювання.

Умови, які визначають ступінь реалізації суб'єктивного потенціалу, на думку вчених, це: мотивація до дій, яка обумовлюється інтересами й потребами і сконцентровано виражається в меті); можливість досягнення поставленої мети з урахуванням зовнішніх внутрішніх умов та ресурсної бази (матеріальної чи нематеріальної); власне діяльність як комплекс дій, спрямованих на досягнення мети [8]

Автори виділяють суб'єктивний та об'єктивний аспекти суб'єктивного потенціалу. Щодо політичної еліти, то суб'єктивний аспект цієї групи – це ресурси суб'єкта (представника еліти як соціальної групи), що нагромаджені ним особисто, завдяки наполегливій діяльності – праці, навчанню, спілкуванню тощо; освіта представників еліти, її престижність; демографічні ознаки (сімейний стан, стать, вік); професійний досвід, кваліфікація, компетентність (управлінські, галузеві); соціальний капітал (неформальні соціальні мережі та ресурси, їхня підтримка); інтелектуальні здібності та знання, вміння, навички; організаційні здібності тощо та фізичні дані (здоров'я, зовнішність тощо); здатність до дій, до прийняття рішення, до відповідальності; цінності, ціннісні орієнтації, преференції [8].

Об'єктивний аспект суб'єктивного потенціалу складають набуті ресурси суб'єкта, які він отримав, насамперед, незалежно від своїх намагань (приналежність до певної соціальної групи, певного соціально-культурного середовища; посада – місце в ієрархії, її престиж; соціальне визнання; ресурс громадянства). Варто зазначити, що ці складові – суб'єктивний та об'єктивний компоненти суб'єктивного потенціалу є досить загальними, які обумовлюються конкретною ситуацією, конкретною елітою.

Діяльнісний аспект суб'єктивного потенціалу політичної еліти пов'язаний із можливістю його прояву і позначає готовність до рішучих, визначальних дій, відповідальності за діяльність або бездіяльність. Показниками діяльнісного аспекту суб'єктивного потенціалу політичної еліти є: роль у прийнятті стратегічних рішень (реальне, а не формальне значення еліти у процесі прийняття рішення, її вагомість у вирішенні важливих для життєдіяльності суспільства питань); наявність повноважень для вирішення проблем держави та суспільства (наявність ресурсу повноважень, отримання їх легітимним (через вибори чи призначення на посаду осіб, які мають підтримку значної частини населення) або нелегітимним шляхом (фальсифікація виборів й призначення на посади осіб, які не мають довіри серед населення); довіра з боку суспільства; готовність як внутрішньо (психологічно), так і зовнішньо (організаційна база) до прийняття відповідальних рішень [1; 2; 7; 8].

Екстраполюючи ці складові на українські реалії, варто визнати, що політична еліта зрощена з економічною (олігархізація політичної еліти), яка зазвичай звикла перейматися вирішуванням, лобюванням власних проблем, нехтуючи виконання своїх безпосередніх, делегованих народом України функцій. Науковці окреслюють ще одну особливість вітчизняної політичної еліти – чим нижче рівень влади, тим ближче вона громадянам, тим більш високим є рівень довіри, тобто ступінь довіри громадян до більшості суб'єктів влади на регіональному рівні є більш високим порівняно з загальнодержавним [4, с. 199 – 200; 7].

Суб'єктивність – це здатність індивіда до соціальної дії, адекватного усвідомлення навколишньої дійсності й себе у ній, після чого він стає активним стратегом своєї діяльності, розрізняючи реальні, а не нав'язувані мотиви. Водночас суб'єктивність є здатністю до індивідуальної творчої активності. Головні якості суб'єктивності – єдність усвідомленої осмисленості життя та волі, яка виражає цю осмисленість [8].

Для набуття ознаки легітимності політичній еліті необхідні підтримка, довіра з боку населення. Нелегітимна еліта може дестабілізувати стабільність в регіоні і не може привести до суспільного консенсусу, вона неспроможна вирішувати проблеми стосовно виходу з кризи та розвитку суспільства, його окремих сегментів, тобто ефективно виконувати управлінську та владну функції.

Погоджуючись із підходом Н. Селютіної, формами реалізації (у автора – рівні прояву) суб'єктного потенціалу політичної еліти, є наступні: інноваційна діяльність із запровадженням новаторських ідей, моделей вирішення питань, використанням нових можливостей для досягнення мети; діяльність як результат досягнення поставленої мети, коли з'являються нові можливості, доступ до нових ресурсів для подальшого вирішення суспільних проблем; адаптація – пристосування до нових суспільних (політичних, соціальних, економічних, культурних) змін зі збереженням своїх мінімальних позицій (пасивна адаптація) або мобілізація сил для відтворення нового соціального статусу, вищого за попередній (активна адаптація); існування – формально-номінальне виконання своїх функцій без будь-яких особливих зусиль для вирішення суспільних питань; незгода зі змінами, яка зумовлює відмову від пристосування до них, унаслідок чого ізоляція (добровільна чи примусова) та бездіяльність суб'єкта [7].

Суб'єктний потенціал політичної еліти відображає взаємозв'язок політичної, правової та управлінської культури, особливості діяльності (політичної та професійної) тих, хто приймає стратегічні рішення щодо життєдіяльності та розвитку держави і суспільства. Суб'єктний потенціал надає можливість визначити здатність політичної еліти до здійснення творчої, інноваційної діяльності, ініціювання суспільних змін, якщо в цьому є потреба, у сфері державного управління з позицій наявності професійних здібностей, умов їх формування, а також перспектив їхнього здійснення [6; 7].

Ми розділяємо авторський підхід О. Терешкун до визначення змісту поняття «політична суб'єктність». Використовуючи підхід авторки до аналізу політичної суб'єктності нації, визначимось щодо політичної еліти. Суть суб'єктності політичної еліти полягає в здатності останньої усвідомити себе суб'єктом політичних відносин на основі політичної та національної свідомості, політичної волі і національно-патріотичних почуттів. Політична суб'єктність еліти це складний феномен, який містить соціальний, інституційний та персоніфікований виміри [8]

Погоджуємося з Ю. Кисельовою у тому, що без політичної суб'єктності немає суб'єкта політичної дії. Політична еліта як суб'єкт політики формується на основі розвитку політичної суб'єктності як інтенції до політичної дії і реалізується у ставленні до інших суб'єктів політики.

Серед елементів політичної суб'єктності політичної еліти науковці визначають інституційно-організаційні (це належність до стратифікованої спільноти, провідної верстви - політичної еліти; готовність до політичної відповідальності) та духовні (це внутрішні духовні особливості еліти як частини суспільства, з притаманними національними, культурними особливостями, ментальністю, історичною пам'яттю, політичними традиціями тощо) [5].

Чинниками, що впливають на зміни парадигм суб'єктності, науковці справедливо називають історичні, соціальні, політичні, економічні, культурні трансформації, що віддзеркалюються і на зміні сутності суб'єктності. На їх думку, має місце поєднання в тій чи іншій пропорції як природних процесів суб'єктогенеза, так і зовнішніх цілеспрямованих дій, які спрямовані на формування соціального суб'єкта заданого типу. У цьому контексті прикладами проектів суб'єктивізації визначається діяльність сучасних активістів за деконструкцію гендерних та інших стереотипів; політика Євросоюзу по роботі з молодими лідерами з країн, що розвиваються, і вихованню громадянської активності в молоді – це проект, спрямований на формування певного типу суб'єктності, адекватного загальній стратегії європейського розвитку. Отже, будь яким парадигмальним переворотам передують трансформація соціального суб'єкта – природна або спроектована. При цьому вчені наголошують, що мова йде про двосторонні процеси становлення як

лідера, здатного стати детонатором змін, так і масового суб'єкта, орієнтованого на ту або іншу модель розгортання подій і, отже, здатного сприйняти імпульс цього лідера [5].

Подібне осмислення сутності суб'єктності політичної еліти викликає низку питань з приводу того, яким має бути український суб'єкт? Хто відповідає за українську політику суб'єктивації? Ми розділяємо позицію С. Дацюка, що за нинішніх умов вітчизняна політична еліта і суспільство мають зробити раціональний та обґрунтований вибір подальшого шляху розвитку, в іншому випадку – цей вибір буде зроблено за нас в результаті сумарного впливу тих чи інших, як внутрішньо так і зовнішньополітичних факторів [3].

В Україні фахівці звертають увагу на такий феномен як «розкол суб'єктності» політичної еліти. Цей розкол пов'язаний з тим, що значна частина української еліти переконані у тому, що Україна самостійно не здатна витримати агресію Росії, не здатна сама без фінансової та організаційної допомоги Заходу зробити реформи, не здатна сама побороти корупцію і тощо. Інша частина відстоюють самостійне вирішення питань захисту і розвитку України. Це інший тип суб'єктності – самостійна і впевнена в собі (безпосередня) суб'єктність.

Пріоритетною демократичною цінністю є цінність людини, її гідності, повага до прав і свобод, суверенітету народу, цілісність суспільства. Прагматизм та цинізм вітчизняної політичної еліти пов'язаний з нерозумінням цінності цього ресурсу. Споживацьке ставлення до життя розмиває цю цінність. Погоджуємося з С. Дацюком, що «Головна проблема нашої політичної та бізнесової еліти у тому, що коли сам не віриш в людей, тобто в узагальненому розумінні – у таку річ, як суверенітет, територіальна цілісність, то не зможеш переконливо закликати людей до захисту, а будеш приречений до торгівлі за мир з сильними світу цього. І як тільки ти став торгуватися, в тебе неминуче виторгують все, що захочуть» [3].

Серед проблем нашої країни – це уявлення вітчизняної політичної та бізнесової еліти. Для проведення реформ, виграшу війни потрібні інші люди, з іншими цінностями, здатні створювати та поширювати нові ідеали, що мають перспективу зробити життя кращим. Це люди з іншою суб'єктністю. Це люди активні, свідомі, патріотично налаштовані, ерудовані, політично обізнані, яких підтримує українська громада, які поважають себе і інтереси народу. Це люди безпосередньої суб'єктності. Вони складають певну загрозу для людей опосередкованої суб'єктності. Розкол на два типи суб'єктності викликає тривожну ситуацію, суть якої у тому, що люди безпосередньої суб'єктності готові зі зброєю в руках захищати свій тип суб'єктності. Причому це неможливо спинити ні законами, ні поліцією, ні політичними закликами влади» [3].

Отже, політичну еліту як суб'єкта політики характеризує передусім активність і значимість у політичних відносинах, політичній сфері. Суб'єктність політичної еліти розкривається через її здатність стати детонатором суспільних змін, а також здатної донести до суспільства інтереси, цілі та завдання і бути сприйнятою з боку суспільства. Це поняття позначає не просто активну діяльність політичної еліти, а її якісний та професійний рівень у забезпеченні суспільного розвитку.

Використана література:

1. Абульханова-Славская К.А. Состояние современной психологии: субъектная парадигма / К.А. Абульханова-Славская // Теория и методология психологии: постнеклассическая перспектива / Отв. Ред. А.Л. Журавлев, А.В. Юревич. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – С. 428-450.
2. Брушлинский А.В. Психология субъекта / А.В. Брушлинский. – СПб: Алетейя, 2003. – 272 с.
3. Дацюк С. Розкол суб'єктності [Електронний ресурс] / С. Дацюк. – Режим доступу до статті: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/55e942b4a06cb/>
4. Куценко О.Д. Самоидентификации с классами: проявление образа классовой структуры постсоветского общества / О.Д. Куценко // Классовое общество. Теории и экономические реалии / Под ред. С. Макеева. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2003. – С. 194-220.

5. Лукасевич О.А. Суб'єкт, суб'єктність і вчинкові активність [Електронний ресурс] / О. А. Лукасевич. – Режим доступу до статті: [http://pspz_2013_1_10%20\(2\).pdf](http://pspz_2013_1_10%20(2).pdf)
6. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / [упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка]. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.
7. Селютіна Н.Ф. Суб'єктний потенціал політико-адміністративної еліти [Електронний ресурс] / Н.Ф. Селютіна // Державне будівництво. – 2007. – № 1(1). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2007_1\(1\)_36.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2007_1(1)_36.pdf)
8. Терешкун О.Ф. Політична суб'єктність української нації: генеза, стан, тенденції розвитку [Електронний ресурс] : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / О.Ф. Терешкун; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 21 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/16588.html>

Постоловская А. О. Субъектность политической элиты: к определению понятия

В статье делается попытка изучения содержания понятия субъектности политической элиты, сопоставление его с пониманием политической элиты как субъекта политических отношений.

Ключевые слова: субъект политических отношений, политическая элита, субъектность политической элиты, политическая субъектность.

Postolovska A. Subject of political elite: to determination of concept

The article is sanctified to the study of maintenance of concept of subject of political elite, comparison of him with understanding of political elite as a subject of political relations.

Keywords: subject of political relations, political elite, subject of political elite, political subject.

УДК 32.019.52

Булда О. А.

ІДЕЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СПРОТИВУ В ІСТОРІЇ ТА ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

У статті проаналізовано витоки та етапи розвитку громадянського спротиву і теорії та історії політичної науки. Розкрито історичні та практичні особливості виникнення та розвитку громадянського спротиву в різні історичні періоди. Наведено приклади перших проявів громадянського спротиву у літературних творах та практичних аспектах життя відомих філософів та політологів. Зазначено про важливість подальшого розвитку громадянського спротиву як унікальної можливості захисту своїх прав та розвитку демократичної, соціальної та незалежної держави у сучасному світі.

Ключові слова: громадянська непокора, громадянський спротив, громадянська відповідальність, теорія та історія політичної науки, не насильницькі методи боротьби, мирний спротив, протестні компанії, відновлення справедливості, гідність, витоки, розвиток, акції громадянського протесту, національно-визвольний рух, закони, держава, демократія, світова революція.

*«Truth and non-violence are as old as the hills»
Mahatma Gandhi*

Історія кожної країни унікальна і має свої приклади ненасильницьких акцій громадянського протесту. Вони можуть мати різну мету, різні засоби, інколи вони досягають успіху, інколи є провальними, але на разі у сучасному цивілізованому світі це єдиний спосіб досягнути справедливості мирним шляхом.